

організаційно-діяльнісну функцію та функцію споглядання. Організаційно-діяльнісна функція має здатність пізнання миру через цілепокладання, набуття знань, формування образу бажаного результату та рефлексивну спроможність в процесі розвитку особистості. Функція споглядання надає можливості особистості розуміти та осягати власний мир буття. Згідно Ю.М. Швалба стан свідомості людини визначається в структурі розвитку: індивід, індивідуальність, особистість. Індивід – відтворює суворо задані схеми організації існування. Індивідуальність – реалізує досконалість схем організації власного буття. Особистість – будує власні схеми життя, тобто створює ідею (міф) яка транслюється наступному поколінню. Таким чином, рефлексія – це інструмент знання, а розуміння – інструмент осягнення створення міфу (в обговоренні з Ю.М. Швалбом, 2015).

Безумовно, висунуті методологічні припущення, що категорія переживання має інтенціональну спрямованість в залежності від опредмечуваності почуттів в свідомості особистості, а також інтегративну спроможність організаційно-діяльній та споглядальній функцій в побудові власного життя потребують подальшої більш деталізованої розробки.

УДК 159.923

Л.В. Тищенко
pavlil.2010@yandex.ua
Маріупольського державного університету,
м. Маріуполь

ОНТОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ПСИХОЛОГІЧНОЇ КАТЕГОРІЇ «ЖИТТЯ»

Проблема індивідуального буття особистості є однією з ключових проблем світової психологічної науки. Традиційно життя людини як соціально-історичний факт та специфічна якість індивідуального буття фіксується в категорії життєвого шляху, який є своєрідним портретом особистості: в ньому вкарбовується історія її формування та розвитку в певному соціальному контексті, світогляд та життєва спрямованість, домагання та досягнення, відношення щодо життєвих колізій та способів їх вирішення. Даний підхід

яскраво ілюструється висловлюванням С.Л. Рубінштейна: «будь яка жива істота розвивається, лише людина має власну історію».

Трансформація наукового підходу щодо психологічної категорії «життя» відбувається через рефлексивне усвідомлення: життя – це не те що індивідом отримується, це те – що він робить з отриманим (С. Перкінс). Отже, життя як усвідомлена реалізація особистісного потенціалу описується в категоріях життєтворчості (Н. Ануфрієва, І. Бех, О. Донченко, Г. Несен, Л. Сохань, Т. Титаренко, В. Шинкарук), життєздійснення (О. Асмолов, В. Петровський, В. Роменець, В. Татенко) та життєдіяльності особистості (К. Карпінський, Ю. Швалб).

Життєтворчість – це процес утвердження (реалізація) особистістю власного життя у відповідності з індивідуальним ідеалом (Н. Богданова, 2011). Поєднання в структурі життєтворчості індивідуально-особистісних та соціокультурних елементів обумовлює: створення проєкції особистості в майбутньому у вигляді цілей, життєвих програм та планів, стратегії життя; корекцію цієї проєкції під впливом суспільного ідеалу і культури; формування відповідної самосвідомості та розвитку світогляду, системи ціннісних орієнтацій; діяльність особистості щодо розкриття власного потенціалу та творчій підхід до здійснення своїх ідеалів, цілей та планів. Залежність життєтворчості особистості від соціокультурних ідеалів обумовлює протилежні життєві позиції в залежності від типу організації суспільства. Перша позиція (притаманна тоталітарному стану суспільства) – це ставлення до життя як до вже заданої (суспільством, традиціями, релігією) задачі. Друга позиція (притаманна демократичному стану суспільства) полягає у відношенні до життя як творчої задачі, в якій особистість свідомо обирає цінності, спрямованості та цілі свого буття, самостійно знаходить засоби їх реалізації та досягнення.

Різний рівень творчої активності особистості обумовлює реалізацію чотирьох типів життєвих стратегій (Л.С. Смолінчук, 2003): 1) пасивна типовість – стихійне наслідування людиною соціальних стереотипів, підпорядкування суспільним нормам; 2) активна типовість – прагнення «бути, як усі», спрямування зусиль на

досягнення загальноприйнятих цілей і цінностей; 3) стихійна індивідуальність – пасивний, випадковий характер формування людини, коли її індивідуальна своєрідність залежить не від власних зусиль, а визначається зовнішніми обставинами; 4) творча унікальність – оригінальне, індивідуальне відношення до власного життя, коли творча ініціатива приводить до неповторності та екстраординарності її життєвого шляху.

Введення у теоретико-методологічний простір психологічної науки понять життєдіяльність та життєздійснення створює можливість розмежування підходів щодо категорії життя: «життя як процес» та «життя як діяльність». Життя як процес – це динаміка життєвих стосунків й обставин, обумовлена їх природним об'єктивним розвитком, що захоплює і поглинає особистість. Життя як життєдіяльність – це процес усвідомленого, цілеспрямованого перетворення особистістю об'єктивних обставин свого життя; це ініційований особистістю процес встановлення, відтворення, реконструкції життєвих стосунків, який закономірно поєднується з їх природною динамікою (К. Карпінський, 2002).

Життєдіяльність є особливою формою людської діяльності, яка націлена на проектування й реалізацію індивідуального життєвого шляху та регулюється динамічною системою сенсу життя. Характерними рисами життєдіяльності (на відміну від інших видів діяльності), є: 1) об'єкт життєдіяльності – індивідуальне життя; 2) суб'єкт життєдіяльності – особистість в ролі суб'єкта життя; 3) цільова функція життєдіяльності – проектування і творення життєвого шляху; 4) динамічна система сенсу життя як провідна інстанція психічної регуляції життєдіяльності.

Психологічна категорія життєздійснення, на наш погляд, ілюструється висловлюванням М. Мамардашвілі «життя – це зусилля у часі». В рамках визначення феномену життєздійснення з урахуванням зовнішніх детермінант виокремлюються категорії: життєстійкості особистості; психологічного благополуччя; суверенності психологічного простору особистості; особистісної автономії. В несприятливих життєвих обставинах актуалізація життєстійкості обумовлює оптимальну реалізацію індивідом власних

психологічних можливостей, так звану «психологічну живучість» та «розширену ефективність». Але розглядання феномену життєздійснення лише з позиції зовнішньої детермінації при будь-яких ускладненнях зводить його до категорії виживання, забезпечення життєздатності та самозбереження.

Як показує аналіз, на сучасному етапі розвитку психологічної науки остається не розробленим підхід щодо категорії життєздійснення з точки зору реалізації внутрішніх інтенцій (самотрансценденція, В. Франкл, 1990), детермінант розгортання життєвого шляху особистості за вектором динамічного розвитку, прогресу та індивідуалізації. Отже, на сьогодні поза увагою теоретико-методологічного визначення остаються питання щодо: внутрішніх детермінант індивідуалізації процесу життєздійснення особистості; психологічних механізмів збереження суб'єктивного благополуччя, якості життя та конструктивної спрямованості у майбутнє в будь-яких (в тому числі й складних) життєвих ситуаціях та зовнішніх обставинах; особливостей виникнення особистісної інтенції життєреалізації за принципами використання можливостей а ніж врахування обмежень; ролі інтересу та мрії у побудові власного сьогодення, спрямованого у бажане майбутнє. На наш погляд, виокремленні питання мають стати перспективним вектором подальших досліджень.